

Bureauonderzoek

De Holwert te Coevorden

Gemeente Coevorden

Afdeling Ruimtelijke Zaken

Postbus 2

7740 AA COEVORDEN

Project : Bureauonderzoek, De Holwert te Coevorden
Kenmerk : MWA/UIT/SAD/P0501901

Colofon

Opdrachtgever: Afdeling Ruimtelijke Zaken
Project: De Holwert te Coevorden
Titel: Bureauonderzoek, De Holwert te Coevorden
Datum: 12-04-2007
Projectleider: Drs. E.E.A. van der Kuijl (gemeente Coevorden)
Met bijdragen van: drs. S.M. Koeman (fysische geografie), drs. E.E.A. van der Kuijl (archeologie en historie), drs. M.D. Wagemans (historie)
Tekenaar: drs. S.D. Diependaal (Synthegra)
Eindredactie: drs. E.E.A. van der Kuijl

Gemeente Coevorden

Postbus 2 7740 AA Coevorden

Telefoon +31 (0)524 598598, Fax +31 (0)524 598555, Internet: www.coevorden.nl

INHOUD

1	Inleiding	4
1.1	Kader en doelstelling	4
1.2	Het plangebied	4
1.3	Onderzoeksopzet en richtlijnen	5
1.4	Administratieve gegevens	5
2	Landschapsgenese	6
2.1	Inleiding	6
2.2	Geologie en geomorfologie	6
2.3	Bodem	7
3	Archeologie en geschiedenis	9
3.1	Archeologisch overzicht	9
3.2	Historisch overzicht	16
3.3	De onderzoekslocatie op historisch kaartmateriaal	20
4	Archeologische verwachting	24
5	Advies	26
	Plan van Aanpak (Boorprogramma) voor een Inventariserend Veldonderzoek	26
	Literatuur	28

Bijlagen:

Bijlage 1: Combinatiekaart IKAW, AMK en Archis waarnemingen

Bijlage 2: Geologische perioden en lijst met gebruikte afkortingen

Bijlage 3: Situatieschets van het plangebied, m.b.t. gevestigde bedrijfspanden en gesaneerde delen.

Afbeelding voorblad: Coevorden omstreeks 1664.¹

¹ C. van Pijnacker, Kaart van Drenthe. Atlas van Loon, Nederlands Scheepsvaartmuseum Amsterdam.

INHOUD

1	Inleiding	4
1.1	Kader en doelstelling	4
1.2	Het plangebied	4
1.3	Onderzoeksopzet en richtlijnen	5
1.4	Administratieve gegevens	5
2	Landschapsgenese	6
2.1	Inleiding	6
2.2	Geologie en geomorfologie	6
2.3	Bodem	7
3	Archeologie en geschiedenis	9
3.1	Archeologisch overzicht	9
3.2	Historisch overzicht	16
3.3	De onderzoekslocatie op historisch kaartmateriaal	20
4	Archeologische verwachting	24
5	Advies	26
	Plan van Aanpak (Boorprogramma) voor een Inventariserend Veldonderzoek	26
	Literatuur	28

Bijlagen:

Bijlage 1: Combinatiekaart IKAW, AMK en Archis waarnemingen

Bijlage 2: Geologische perioden en lijst met gebruikte afkortingen

Bijlage 3: Situatieschets van het plangebied, m.b.t. gevestigde bedrijfspanden en gesaneerde delen.

Afbeelding voorblad: Coevorden omstreeks 1664.¹

¹ C. van Pijnacker, Kaart van Drenthe. Atlas van Loon, Nederlands Scheepsvaartmuseum Amsterdam.

1 Inleiding

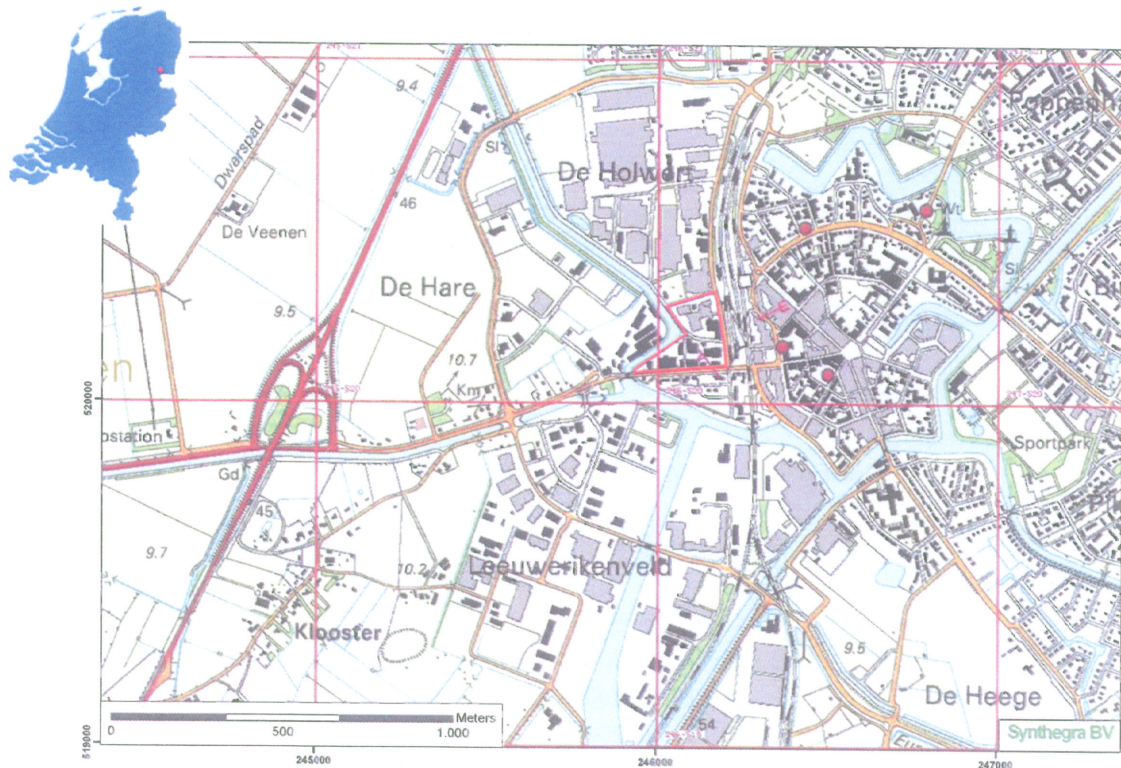
1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van afdeling Ruimtelijke Zaken werd een bureauonderzoek uitgevoerd in verband met de ruimtelijke onderbouwing voor geplande woningbouw en grootschalige commerciële ruimten in het plangebied De Holwert te Coevorden. Het onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. De maximaal te verstoren diepte was onbekend. De Holwert zuid is een oud binnenstedelijk gebied aan de zuidwestzijde van de stad. Het gebied zal herontwikkeld worden voor woningbouw in combinatie met grootschalige winkelvoorzieningen. Het is momenteel in gebruik als industrieterrein dat in de 20^e eeuw is ontstaan.

Het doel van het bureauonderzoek was het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over de bekende of verwachte archeologische waarden, binnen het plangebied. Dit omvat de aan- of afwezigheid, het karakter en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit van de archeologische waarden. Met behulp van deze informatie werd een gebiedsspecifiek archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

1.2 Het plangebied

Het plangebied is circa 3,2 hectare groot en ligt ongeveer 350 meter ten westen van de historische kern van Coevorden. Ten tijde van het onderzoek was het plangebied grotendeels bebouwd.

Afbeelding 1: De ligging van het plangebied op de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000) aangegeven met het rode kader.

1.3 Onderzoeksofzet en richtlijnen

Het onderzoek bestond uit een bureauonderzoek dat is uitgevoerd conform de KNA 3.1. De doelstelling was om na te gaan of er reeds archeologische vondsten in het plangebied geregistreerd staan en om de landschappelijke (geologische en bodemkundige) kenmerken te bepalen, aan de hand waarvan een gespecificeerde archeologische verwachting werd opgesteld. Om inzicht te krijgen in het voorkomen van archeologische vindplaatsen in of nabij het plangebied is het ARCHEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumentenzorg (RACM) te Amersfoort geraadpleegd. Daarnaast is de Historische Vereniging Stadt en Heerlickheydt Coevorden benaderd met als contactpersoon de heer G. Kleis. De gemeente Coevorden is de heer G. Kleis zeer erkentelijk voor zijn bijdrage aan dit onderzoek. Tevens gaat onze dank uit naar dhr. E. Brink van het Drents Archief voor zijn ondersteuning bij het kartografisch onderzoek.

1.4 Administratieve gegevens

Toponiem	: De Holwert
Plaats	: Coevorden
Gemeente	: Coevorden
Provincie	: Drenthe
Bevoegd gezag	: gemeente Coevorden en provinciaal archeoloog
Opdrachtgever	: gemeente Coevorden
Uitvoerende instantie	: gemeente Coevorden, afdeling Ruimtelijke Zaken, drs. E. van der Kuijl (gemeentelijk archeoloog)
Datum uitvoering	: april 2007
Kaartblad	: 22 E
Periode	: prehistorie tot en met nieuwe tijd
Oppervlakte	: circa 3,2 ha
Grondgebruik	: grotendeels bebouwd
Geologie	: Laagpakket van Singraven (beekafzettingen) en Laagpakket van Delwijnen (rivierduinen) (beide worden tot de Formatie van Bostel gerekend), Formatie van Nieuwkoop (veen)
Geomorfologie	: beekdal en eventueel rivierduinen
Bodem	: enige beekdalgronden en eventueel veldpodzolgronden
Beheer en plaats documentatie	: Koninklijke Bibliotheek, Bibliotheek RACM, gemeente Coevorden

De onderzoekslocatie wordt omsloten door de volgende 4 coördinaten:

Zuidwest	X: 245933, Y: 520088
Noordwest	X: 245933, Y: 520325
Noordoost	X: 246198, Y: 520325
Zuidoost	X: 246198, Y: 520088

2 Landschapsgenese

2.1 Inleiding

Er bestaat een sterke relatie tussen de ontstaansgeschiedenis van het landschap en de archeologische verwachting van een gebied. Daarom is het belangrijk om de genese van een landschap goed te bestuderen. De geologische ontwikkeling ligt ten grondslag aan de geomorfologie en bodem. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de landschapsgenese op de onderzoekslocatie. Voor de geologische en geomorfologische beschrijving is gebruik gemaakt van de nieuwe lithostratigrafische indeling van de ondiepe ondergrond.² (Voor een overzicht van de geologische perioden, zie bijlage 2).

2.2 Geologie en geomorfologie

Tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien (circa 370.000 – 130.000 BP) werd de noordelijke helft van Nederland bedekt met ijs. Onder het landijspakket werd een 'grondmorene' gevormd, die bestaat uit een laag keileem. Keileem ontstaat door het uitsmelten van puin, dat in het landijs aanwezig is, en door de deformatie van materiaal onder het ijs. De keileem bestaat uit een mengsel van klei, zand en grind, dat zeer sterk is samengedrukt door het gewicht van het landijs.³ De afzettingen worden tot het Laagpakket van Gieten, behorend tot de Formatie van Drente gerekend. Ten zuidwesten van het plangebied ligt een lage stuwwal, die uit gestuwde keileem bestaat (afbeelding 2). De keileem is in de ondergrond aanwezig en is van grote betekenis voor de waterhuishouding: de grondwaterstanden zijn in dit gebied relatief hoog, omdat het water stagneert op de ondoorlatende keileem.⁴

Na een warme periode, het Eemien interglaciaal, werd het tijdens de laatste ijstijd, het Weichselien (circa 120.000 – 10.000 BP), opnieuw zeer koud. Onder de periglaciale omstandigheden was de ondergrond permanent bevroren en moest het regen- en sneeuwmeltwater over het oppervlak afstromen, waarbij beekdalen werden gevormd. Het plangebied ligt midden in zo'n beekdal, het dal van de Kleine Vecht. Deze is grotendeels weer opgevuld met fluvioperiglaciale afzettingen, die hoofdzakelijk uit matig fijn zandlagen bestaan, soms met een klein aandeel aan fijn grind, soms met leem.⁵ Deze afzettingen worden tot de Formatie van Boxtel gerekend.

Gedurende de koude perioden was een groot deel van Nederland nagenoeg onbegroeid, zodat het losse materiaal aan het oppervlak gemakkelijk door de wind kon worden verplaatst. Met name tijdens het Pleniglaciaal (circa 73.000 – 13.000 BP) werden over grote gebieden eolische afzettingen gevormd (Ouder Dekzand). Dit zand vertoont vaak een afwisseling van fijnzandige lagen en sterk lemige lagen. Soms komen ook wat grovere zandlaagjes voor. Het Jongere dekzand, dat gevormd is in het Laat-Glaciaal (circa 13.000 – 10.000 BP), heeft een gemiddelde korrelgrootte van 150-210 µm. Er komen zelden lemige laagjes in voor. Zowel het Oude als Jonge dekzand worden tot het Laagpakket van Wierden van de Formatie van Boxtel gerekend. In het dal van de Kleine Vecht stroomde aan het einde van het Weichselien een meanderende rivier door het dal. De rivierbedding lag vaak droog en was onbegroeid dus ook hier konden zandverstuivingen ontstaan. Gedurende het Late Dryas en Preboreaal ontstonden hier rivierduinen. De vorming van de rivierduinen zorgden voor een stagnatie van de waterafvoer, waardoor de veenontwikkeling op gang kwam.⁶ Deze rivierduinen zijn op de geomorfologische kaart aangegeven als dekzandruggen en worden tot het

² E.F.J. de Mulder et al., *De ondergrond van Nederland* (Houten 2003)

³ H.J.A. Berendsen, *De vorming van het land* (Assen 1998), 95

⁴ Ibidem, 96

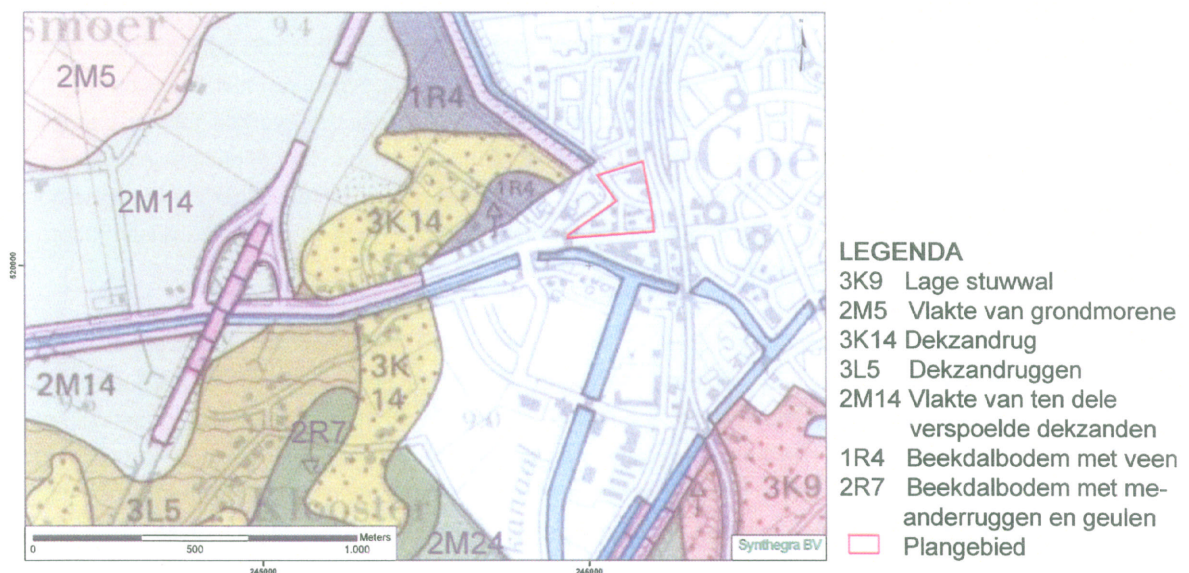
⁵ J.L. van Beek et al., *Plangebied 't klooster te Coevorden, gemeente Coevorden; een archeologische begeleiding*. Raap-rapport 1443 (Amsterdam 2006), 14

⁶ Ibidem, 15

Laagpakket van Delwijnen van de Formatie van Bortel gerekend. Het veen wordt tot de Formatie van Nieuwkoop gerekend.

Gedurende het Holoceen ging de veenvorming door en sneed de rivier zich in. Door verschillende geulverleggingen zijn sommige rivierduinen (deels) geërodeerd.⁷ De beekafzettingen worden tot het Laagpakket van Singraven van de Formatie van Bortel gerekend. Met name tijdens het warme en vochtige Atlanticum (circa 8000-5000 jaar BP) groeide het veenpakket snel.⁸

Het plangebied ligt in het beekdal van de Kleine Vecht en het maaiveldniveau ligt rond 10,5 m + NAP. Ter plaatse van de onderzoekslocatie kunnen onder opgebrachte stadgrond zand, veen- en leemafzettingen worden aangetroffen: zowel beekafzettingen als eventueel rivierduinen verwacht.

Afbeelding 2: Het plangebied op de geomorfologische kaart 1:50.000 aangegeven met het rode kader.

2.3 Bodem

Het plangebied is op de bodemkaart niet gekarteerd, omdat het binnen bebouwd gebied ligt (afbeelding 3). In de nabijheid van het plangebied zijn beekerdgronden in het beekdal ontwikkeld, dus waarschijnlijk komt dit bodemtype in het plangebied voor.

Beekerdgronden hebben een donkergekleurde, humushoudende bovengrond (minerale eerdlaag). Hieronder ligt de C-horizont. De bodems kunnen al vanaf het maaiveld roest bevatten.⁹ Als in het plangebied rivierduinen voorkomen, liggen hier waarschijnlijk zwarte enkeerdgronden, zoals ten westen van het plangebied.

Rond 1300 werd op grote schaal het systeem van potstalbemesting toegepast. Plaggen werden met mest van het vee vermengd en op de akkers uitgespreid om de bodem vruchtbaarder te maken.¹⁰ In de loop der tijd is hierdoor een plaggendeek op de oorspronkelijke bodem ontstaan. Enkeerdgronden hebben een donkere

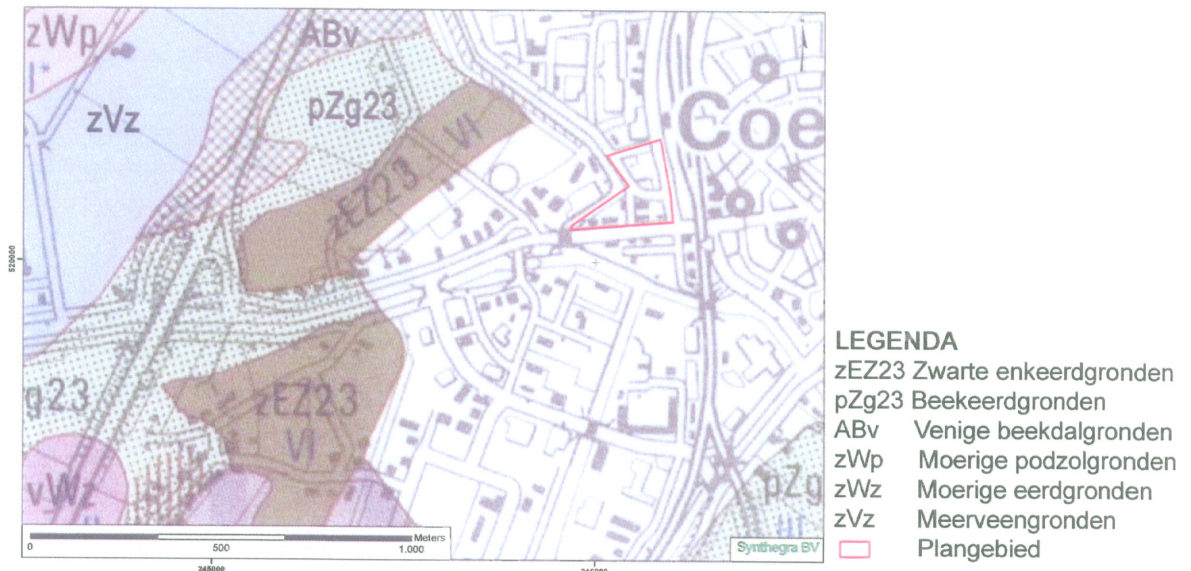
⁷ J.L. van Beek (Amsterdam 2006), 14

⁸ Stichting voor Bodemkartering, *Bodemkaart van Nederland 1:50.000, toelichting bij kaartblad 22 West en 22 Oost Coevorden* (Wageningen 1989), 19

⁹ Ibidem, 103

¹⁰ H.J.A. Berendsen, *Landschap in delen* (Assen 2000), 178

bovengrond, die dikker dan 50 cm is.¹¹ Op de dekzandruggen zijn vaak veldpodzolgronden ontwikkeld, dus onder het plaggendek is waarschijnlijk een veldpodzolgrond aanwezig. De bovengrond van veldpodzolgronden vertoont duidelijk sporen van sterke uitloging (sterk gebleekte zandkorrels), hoewel dit vaak verborgen wordt, omdat het humusgehalte hoog kan zijn. Er kan een E-horizont (uitspoelingshorizont) aanwezig zijn, zowel dunne, zwak ontwikkelde, als zeer dikke komen voor. Hieronder ligt de B-horizont (inspoelingshorizont). De bovengrond (A-horizont) en E-horizont zijn vaak vermengd geraakt met het onderste deel van het plaggendek, door landbouwactiviteiten zoals ploegen. Afhankelijk van de diepte van de bodembewerking is de oorspronkelijke B-horizont van de veldpodzolgrond en eventuele archeologische sporen nog onder het plaggendek aanwezig.

Afbeelding 3: Het plangebied op de bodemkaart van Nederland 1:50.000 weergegeven met het rode kader.

In januari-maart 2006 is door Geofox-Lexmond een verkennend en nader bodemonderzoek uitgevoerd.¹² Uit het bodemonderzoek blijkt dat de lokale bodemopbouw er als volgt uit ziet:

Diepte (m –mv)	Textuur	Toevoeging
0 – 1,5	matig fijn tot matig grof zand	zwak tot matig humeus/siltig
1,5 – 3,5	matig fijn tot matig grof zand	zwak tot matig siltig

In de toplaag bevindt zich puin en kolengruis. Het grondwater is plaatselijk verontreinigd met tri, per, naftaleen en minerale olie. De tri en per en zware metalen worden gerelateerd aan de activiteiten van de voormalige verchromerij (de CPC). Uit het genoemde onderzoek is weinig informatie te halen over de bodemopbouw. De bovenste 1,5 m bestaat uit een puinhoudende laag, maar het is niet duidelijk of het hier om een opgebrachte puinlaag gaat of om een plaggendek, dat vervuild is met puin en of het oorspronkelijke bodemprofiel hieronder nog intact is.

¹¹ H. de Bakker en J. Schelling, *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*, (Wageningen 1989), 141

¹² Stegge, R.B., *Verkennd en nader bodemonderzoek. Industriegebied Holwert te Coevorden*. Geofox-Lexmond, projectnummer 20060123/REST. (Oldenzaal 2006).

3 Archeologie en geschiedenis

3.1 Archeologisch overzicht

Inleiding

De landschappelijke ligging van Coevorden verschilt van de meeste andere Drentse plaatsen. Waar de meeste Drentse plaatsen op hoger gelegen gronden tot ontwikkeling zijn gekomen, is Coevorden in een laaggelegen gebied ontstaan, op een punt waar de stroomdalen van het Loodiep, het Drostendiep en het Schoonebeekerdiep bij elkaar komen. In en tussen de drie stroomdalen liggen hoger gelegen rivierduinen die een doorgang vormde tussen de veengebieden ten westen en ten oosten van Coevorden.¹³ Het was deze strategische en natuurlijke ligging die de geschiedenis van Coevorden gestalte zou geven en die al in de prehistorie een rol speelde. De vondsten van stenen bijlen, vuurstenen voorwerpen en een rituele depositie zijn immers een indicatie voor menselijke aanwezigheid in de prehistorie.¹⁴ Hoewel er onder het oppervlakke nog veel gegevens verborgen liggen wordt door het gebrek aan opgravinggegevens het beeld echter vooralsnog niet geheel scherp.

Binnen het plangebied staan geen monumenten en/of archeologische vindplaatsen geregistreerd in de archeologische databank ARCHIS. In de omgeving van het plangebied zijn evenwel oude bewoningssporen gevonden die zicht geven op eventuele resten binnen het plangebied. In ARCHIS staan tientallen vondsten uit Coevorden en omgeving geregistreerd.¹⁵ Hierbij zijn vondsten uit elke historische periode vertegenwoordigd. Gerangschikt naar periode worden hieronder de belangrijkste weergegeven.

Oude steentijd of paleolithicum (tot 8.800 v. Chr.)

De oudste sporen van menselijke aanwezigheid in Noord-Nederland dateren uit het midden paleolithicum (125.000 -35.000 jaar geleden). Het zijn werktuigen van Neanderthalers zoals vuurstenen vuistbijlen.¹⁶ Het aantal midden-paleolithische vondsten is de laatste jaren in Drenthe flink toegenomen, zoals vuistbijlen die werden gevonden bij Anderen, Exloo, Anreep, Anloo en Peest. Dat er in het gebied van Coevorden nog geen vondst uit deze periode is aangetroffen lijkt te wijten te zijn aan een onderzoekslacune. In het nabijgelegen Zweel zijn twee midden-paleolithische werktuigen gevonden die een indicatie zijn dat er waarschijnlijk ook in 'Coevorden' in deze periode mensen hebben verbleven. Het lijkt slechts een kwestie zijn van tijd alvorens soortgelijke vondsten in Coevorden worden aangetroffen.¹⁷ Voor de Neanderthaler en de moderne mens die daarop volgde moeten de omstandigheden voor bewoning in het gebied van het huidige Coevorden immers gunstig zijn geweest. Voor de verschillende jagers- en verzamelaarsculturen uit de oude steentijd was overvloedig wild door de gunstige landschappelijke omstandigheden voor handen die deze mensen alles leverden wat zij nodig hadden, zoals voedsel, huiden voor het maken van kleding, geweien en botten voor het maken van werktuigen. Ongeveer twee kilometer ten noordwesten van het plangebied werden resten gevonden die uit de oude (of middensteentijd) stammen, het betrof enige klingen, een kern en een schrabber (ARCHIS waarnummers 300261).

Midden steentijd of mesolithicum (8.800-4.900 v. Chr.)

Vanaf 11.500 voor Christus trad er een klimaatsverandering op, het werd warmer, de ijsmassa's smolten en de zeespiegel steeg met vele meters. Door het warmere klimaat ontstond op sommige plaatsen een dicht

¹³ H. Gras, e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden* (Groningen 1998) p. 13.

¹⁴ Ibidem, 13.

¹⁵ <http://www.archisii.archis.nl>.

¹⁶ H. Gras, e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden*. p. 15.

¹⁷ Ibidem, 17

oerbos, dat voor de prehistorische mens onaantrekkelijke vestigingsplaatsen waren.¹⁸ Het vermoeden bestaat dat het bos zo dicht werd dat er nauwelijks nog voedsel in te vinden was, zodat grote delen van Noord- en Noordoost-Nederland onbewoonbaar werden. De mens was genoodzaakt zich terug te trekken naar plaatsen waar de vegetatie minder dicht was, zoals het Vechtdal.¹⁹ Tegen deze achtergrond zal de omgeving van Coevorden voor jagers-vissers-verzamelaars nog steeds uitstekende mogelijkheden hebben geboden. Er zijn dan ook verschillende kampementen gevonden in de buurt van waterloopjes zoals het Schoonebeekerdiep en de Kleine Vecht.²⁰ Er zijn ongeveer twintig vindplaatsen bekend waaronder tientallen vuurstenen voorwerpen zoals pijlpunten, klingen en schrabbers. Zo werden bij graafwerkzaamheden op de Kleine Scheere een stenen hamer en een zogenaamde 'Geröllkeule' aangetroffen.²¹

Afbeelding 4: 'Geröllkeule'. De functie van dit stenen voorwerp is niet bekend. Het heeft ronde uithollingen boven en onder.²² Gedateerd in het mesolithicum.²³

Binnen de grenzen van de voormalige gemeente Coevorden zijn echter geen mesolithische kampementen opgegraven. Wel is een mesolithische woonplaats bij Nieuw-Schoonebeek systematisch onderzocht waarbij 7.645 vuurstenen voorwerpen werden aangetroffen.²⁴ Verder werden in Nieuw-Schoonebeek elf haarden gevonden waarvan 2 haarden uit dezelfde tijd leken te stammen, maar waarvan de derde ruim 1.500 jaar ouder was. Hieruit volgt dat op dezelfde plek in verschillende tijden mensen hebben gewoond. Mesolithische kampementen blijken in de bredere omgeving van Coevorden soms samen te vallen met sporen uit latere perioden zoals het neolithicum en de bronstijd.²⁵ Anderhalve kilometer ten noordwesten van het plangebied werden diverse mesolithische vondsten gedaan, het betrof verscheidene kernen, klingen en afslagen (ARCHIS waarnemingsnummer 300126).

Jonge steentijd (5.300-2.000 v. Chr.)

De daaropvolgende periode (neolithicum of nieuwe steentijd: 5300-2000) staat bekend door de ontwikkeling van landbouw en de daarmee samenhangende domesticatie van dieren. De cultuur van het jagen en verzamelen met het typische nomadenbestaan maakte geleidelijk plaats voor een landbouwcultuur zodat permanente nederzettingen konden ontstaan. De hoger gelegen delen van het landschap in de buurt van

¹⁸ H. Gras, e.a., *Geschiedenis van Assen* (Assen 2000) p. 15.

¹⁹ H. Gras, e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden*. p. 18

²⁰ Ibidem, 19.

²¹ Ibidem, 19.

²² www.hetgeheugenvannederland.nl. Archeologie: Coevorden

²³ H. Gras, e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden*. p. 19.

²⁴ Ibidem, 19.

²⁵ Ibidem, 20.

waterlopen genoten de voorkeur. De Trechterbekercultuur is een goed voorbeeld van een prehistorische agrarische samenleving.²⁶ Het duurde lang voordat de grote economische omwenteling van de landbouw doordrong tot Oost en Noord-Nederland. Die omslag vond ongeveer 5.000 jaar geleden plaats en werd gemarkeerd door het verschijnen van de zogenoemde trechterbeker, een type pot dat werd gemaakt door dezelfde mensen die de hunebedden hebben opgericht.²⁷ Ongeveer honderd meter ten noorden van het plangebied werd een Flint-Rechteckbeil gevonden (midden neolithicum 3.400-2.850 v. Chr.) die kon worden toegeschreven aan de Trechterbekercultuur (ARCHIS waarnemingsnummer 456).

Gelet op de afwezigheid van goed ontwaterde gronden zijn binnen de grenzen van de voormalige gemeente Coevorden niet veel nederzettingen van de Trechterbekercultuur te verwachten. De meeste vondsten die aan deze cultuur kunnen worden toegeschreven, zijn aangetroffen op kleine zandopduikingen in het dal van het Schoonerbeekerdiep. Het betreft met name vuurstenen werktuigen waaronder pijlpunten die waarschijnlijk zijn achtergelaten tijdens jachtexpedities in tijdelijke kampementen. Andere gebruiksvoorwerpen waren stenen en vuurstenen bijlen waarvan er vijf in het gebied van de voormalige gemeente Coevorden zijn gevonden.²⁸ Ook van de daaropvolgende Enkelgrafcultuur en de Klokbeekercultuur zijn enige vondsten bekend, zoals enkele bewerkte klingen die werden gevonden in het stroomdal van het Schoonerbeekerdiep.²⁹

Bronstijd (2.000 – 800 v. Chr.) en IJzertijd (800-12 v. Chr.)

De bronstijd en ijzertijd zijn de perioden waarin voor het eerst brons en ijzer als materiaal voor 'snijdende werktuigen' werd gebruikt. In 1942 is bij De Kleine Scheere naast de al genoemde 'Geröllkeule' een stenen hamerbijl uit de vroege bronstijd gevonden en bij Lootuinen, ongeveer zevenhonderd meter ten noorden van het plangebied, is in 1994 een relatief lange bronzen hielbijl gevonden (ARCHIS waarnemingsnummer 300233). Een werktuig dat rond 1.500 v. Chr. in gebruik moet zijn geweest.

Afbeelding 5: Deze bronzen hielbijl uit circa 1.500 v. Chr. werd in 1994 gevonden bij Lootuinen.³⁰

Van nederzettingen of graven uit de bronstijd is tot op heden geen spoor bekend. In het gebied tussen Dalen en Coevorden zijn echter, behalve restanten van grafheuvels, ook sporen van boerderijen opgegraven.³¹

²⁶ H. Gras, e.a., *Geschiedenis van Assen* (Assen 2000) p. 18.

²⁷ Archeologische Routes in Nederland. Nr. 39: Neede-Borculo. p. 8.

²⁸ H. Gras, e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden*. p. 22.

²⁹ Ibidem, 24.

³⁰ Ibidem, 26.

³¹ H. Gras, e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden*. p. 26.

Afbeelding 6: In de prehistorie maakte men aardewerk met de hand. Behalve voor huishoudelijke doeleinden werden potten ook gebruikt als urn. In zo'n urn stopte men as van de brandstapel en crematieresten. De urn werd vervolgens bijgezet in een urnenveld. Deze pot heeft een smalle hals en een klein oor. Let op de versiering van ingekraste lijntjes, golven en putjes.³²

Het nederzettingsspatroon in de midden ijzertijd zoals dat was ontstaan op de Drentse zandgronden komt in theorie grotendeels overeen met de historische indeling in buurschappen. De nederzettingen verplaatsten zich daarna alleen nog binnen de grenzen van de marken. Bij de aanleg van de rondweg in Coevorden zijn bewoningssporen uit de ijzertijd gevonden. Zo werd er een gedeelte van een huisplattegrond aangetroffen, het betrof een drieschepige boerderij die minstens 18,5 meter lang en circa 6 meter breed was.³³ Het terrein waar de nederzetting is gevonden ligt ongeveer twee kilometer ten noordoosten van het plangebied en heeft een monumentale status gekregen van zeer hoge archeologische waarde. Bij onderzoek in 1979 werd op het terrein een gedeelte van een boerderijplattegrond opgetekend. Tevens werden er sporen van bijgebouwtjes en afvalkuilen gevonden. Daarnaast zijn er fragmenten Basaltlava uit de Eifel aangetroffen die afkomstig zijn van een handmolen (ARCHIS monumentnummer 2733). Op basis van de aardewerkvondsten dateren de sporen uit de ijzertijd (ARCHIS waarnemingsnummer 55932).

Afbeelding 7: Een boerderij uit de ijzertijd, herbouwd te Orvelte in 1978. Zo moet de boerderij die in 1979 werd gevonden bij de aanleg van de rondweg van Coevorden er ook hebben uitgezien. Links op de foto staat een schuurtje, een zogenaamde spieker.³⁴

De ijzertijdnederzetting die bij de Rondweg werd aangetroffen, was gelegen op een hoger gelegen plateau tussen het Loodiep en het Drostendiep. Er is op gewezen dat het ook de enige plaats is binnen die voormalige gemeente Coevorden waar op grond van de natuurlijke gesteldheid een dergelijke nederzetting verwacht zou mogen worden. Zeker vanaf de ijzertijd toen een klimaatverandering optrad, waarbij meer neerslag viel, waardoor de bewoners van lager gelegen gebieden last van natte voeten kregen. Het vondstmateriaal bestond uit aardewerkscherven en stukjes Tefriet (een soort steen) die afkomstig zijn van handmolens. Het aardewerk dateert uit de laatste drie eeuwen voor het begin van onze jaartelling. De boerderij zal in de eerste

³² www.hetgeheugenvannederland.nl. Archeologie: Coevorden

³³ H. Gras, e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden*, p. 28

³⁴ Ibidem, 28.

eeuw voor het begin van onze jaartelling in gebruik zijn geweest.³⁵ Ook tijdens een archeologische begeleiding bij een gebied genaamd 't Klooster, even ten zuiden van het plangebied, werden archeologische resten uit de ijzertijd aangetroffen. Het betrof een kookpot waarbij zowel aan de buitenzijde als aan de binnenzijde nog aangekoekte, verkoolde voedselrestanten aanwezig waren. Het feit dat het een complete pot betrof wees in de richting van een bijzondere vondst. Aardewerk uit nederzettingen wordt namelijk bijna altijd in scherven teruggevonden. Complete potten zijn vaak grafvondsten of rituele deposities. Omdat de pot is aangetroffen in het midden van een geul werd uitgegaan van de laatste mogelijkheid. De mogelijkheid bestaat dat de pot met inhoud is geofferd en dat het hier om een vruchtbaarheidsoffer gaat, waarmee het de eerste is uit de omgeving van Coevorden.³⁶

Romeinse tijd (12 v. Chr. - 450 n. Chr.)

Omstreeks 12 voor Chr. verschenen de Romeinen in Nederland ten tonele. De Romeinen kozen na jaren van schermutselingen met de Germanen in 47 na Chr. de Rijn als noordelijke rijksgrens. Aan het noorden van deze grens kwam een bufferzone te liggen. Uit de Romeinse tijd zijn enkele bijzondere vondsten gedaan in Coevorden. Het betrof twee afzonderlijke vondsten van een complete collectie munten. In een krant uit 1855 werd de vondst omschreven als 'eene menigte gouden en zilveren Romeinsche munten in een ijzeren kistje'.³⁷ Verdere gegevens over de vondst ontbreken. In 1926 kwamen bij het turfsteken ten oosten van de Nieuwe Krim ongeveer honderd Romeinse munten tevoorschijn. Ook van deze muntvondst is verder niets bekend, noch waar ze bewaard is gebleven. Eind jaren 90 zijn direct ten westen van de stad Coevorden, ongeveer zevenhonderd meter ten westen van het plangebied, nog twee Romeinse munten gevonden. Beide zijn geslagen in Narbonne in 118 v. Chr. onder Lucius Linius/Cnaeus Domitius (ARCHIS waarnemingsnummer 300228). De aanwezigheid van munten betekent echter niet dat er in Drenthe sprake was van een geldeconomie. Wel hebben ze de toenmalige bezitters veel aanzien verschaft. Vanuit dat oogpunt kunnen de muntvondsten ook geïnterpreteerd worden als offers om hogere machten gunstig te stemmen.³⁸

Middeleeuwen (450 -1450 n. Chr.)

Lange tijd is gedacht dat het gebied van de latere gemeente Coevorden tijdens de vroege middeleeuwen ontvolkt is geraakt.³⁹ Deze hypothese werd aannemelijk geacht omdat tijdens de vroege middeleeuwen het bewoonbare oppervlakte door stagnerende waterafvoer tot een minimum zou zijn afgenomen, terwijl de veengroei om dezelfde reden juist zijn grootste omvang bereikt zou hebben. Volgens deze visie werd het oppervlakte aan bruikbare landbouwgrond zo klein dat permanente bewoning onmogelijk zou zijn geworden. In de late middeleeuwen zou door verbetering van de ontwatering en de ontginning van het veen de situatie weer geleidelijk gunstiger zijn geworden.⁴⁰ Deze veronderstelling werd ondersteund door de toenmalige afwezigheid van archeologische resten uit de vroege middeleeuwen. Recent archeologisch onderzoek heeft echter vondsten aan het licht gebracht die wel degelijk wijzen in de richting van vroeg middeleeuwse bewoning in de directe nabijheid van de latere stad Coevorden.⁴¹ Zo werden er bij de reeds genoemde archeologische begeleiding bij het plangebied 't Klooster drie voorwerpen aangetroffen, het betrof twee fibulae (mantelspelden) en een munt. De fibulae bestaan uit een boogfibula met streepvormige indrukken op de boog, afkomstig uit de 4e-6e eeuw n. Chr., en een ronde schijffibula met een kruisvormige decoratie op de

³⁵ H. Gras, e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden*. p. 28.

³⁶ J.L. van Beek, *Plangebied 't Klooster te Coevorden, gemeente Coevorden; een archeologische begeleiding*. Raap-rapport 1443. p. 23.

³⁷ Ibidem, 30

³⁸ Ibidem, 30

³⁹ H. Gras, e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden*. p. 30.

⁴⁰ Ibidem, 30

⁴¹ J.L. van Beek, *Plangebied 't Klooster te Coevorden, gemeente Coevorden; een archeologische begeleiding*. Raap-rapport 1443. p. 28, 38.

bovenzijde, afkomstig uit de 10e-11e eeuw n. Chr. De munt dateert uit de Karolingische tijd, uit de regeringsperiode van Lotharius I (840-855 n. Chr.).⁴² Bovendien werd in de nabijheid van het plangebied, ongeveer één kilometer ten westen, een werktuig uit de vroege middeleeuwen gevonden; het betrof een zogenaamde bronzen boei (ARCHIS waarnemingsnummer 300298).

Uit de late middeleeuwen zijn veel vondsten gedaan zoals enkele muntschatten, deze staan in ARCHIS geregistreerd. Ongeveer honderd meter ten zuiden van het plangebied werden verschillende munten uit deze periode gevonden, het betrof een 14^e eeuwse Duitse munt (ARCHIS waarnemingsnummer 35199) en een munt uit de middeleeuwen/nieuwe tijd (ARCHIS waarnemingsnummer 35202). Ongeveer vijfhonderd meter ten oosten van het plangebied, in het centrum van Coevorden, is uiteraard ook veel middeleeuws materiaal gevonden, zoals een eivormige kan van steengoed uit de late middeleeuwen (ARCHIS waarnemingsnummer 300144), en twee leren schoenfragmenten. Het leer is gedetermineerd als een binnenzool en een buitenzool van een koeienbekschoen uit de eerste helft van de 16^e eeuw en staat gedocumenteerd als een typische landsknechtschoen (ARCHIS waarnemingsnummer 47071). Ongeveer zeshonderd meter ten oosten, eveneens in het centrum van Coevorden, werd een ijzeren blokgewicht gevonden (ARCHIS waarnemingsnummer 300229). Op circa zeshonderd meter ten noordoosten van het plangebied werd een pittetrekker gevonden; een stukje koperdraad met platgeslagen uiteinden, waarschijnlijk een pittetrekker voor een olielamp (ARCHIS waarnemingsnummer 300300). In Coevorden is verder nog een unieke schatvondst gedaan bestaande uit ijzeren voorwerpen (wapens, paardentuig, hoefijzers, een stel voetboeien) en 57 zilveren munten uit de periode 1275-1350.⁴³

De collectie van het Drents Museum bevat een zeer fraai, middeleeuws pelgrimsinsigne. In de middeleeuwen gingen mensen vaak op bedevaart naar één van de vele bedevaartsplaatsen. Ten teken dat men daar geweest was en om zich kenbaar te maken als pelgrim, werd een pelgrimsinsigne op hoed of mantel gedragen. De pelgrimsinsignes waren gemaakt van tin. Veelal stond de heilige, wiens relikwieën men aanbeden had, op het insigne afgebeeld. De vondst kwam aan het licht tijdens graafwerkzaamheden in het hartje van Coevorden, is ca. 6 cm lang en toont St. Maarten te paard, die zijn mantel met een zwaard door midden snijdt om hem met een arme bedelaar te delen. Uit welke pelgrimsplaats dit insigne afkomstig is, moet nog nader onderzocht worden. Waarschijnlijk dateert het stuk uit het begin van de 15e eeuw.⁴⁴

Ongeveer achthonderd meter ten zuidwesten van het plangebied werden bij archeologisch onderzoek twee afvalkuilen met aardewerk uit de 11^e/12^e eeuw aangetroffen en een groot aantal esgreppels uit de nieuwe tijd. Op basis van de aangetroffen afvalkuilen en omdat nederzettingsresten regelmatig onder esdekken worden aangetroffen, werd de verwachting uitgesproken dat in de nabijheid van het toenmalige onderzoeksgebied, (in de directe nabijheid van de huidige onderzoekslocatie), resten van een middeleeuwse nederzetting aanwezig kunnen zijn. Deze nederzetting zou dan te beschouwen zijn als een voorganger van de huidige buurschap 't Klooster (ARCHIS waarnemingsnummer 404205). In de buurt van deze vindplaats is een monumentaal terrein gelegen van hoge archeologische waarde. Het betreft een terrein met daarin sporen van het voormalige klooster Maria in Campis, en van havezathe Ten Klooster. Het cisterciënzer nonnenklooster werd gesticht tussen 1234 en 1246, maar al spoedig als zodanig verlaten en verkocht, waarna de gemeenschap werd verplaatst naar Assen. De identificatie van dit terrein als dat van het klooster is gebaseerd op historische bronnen en op de toponiem, en is niet geheel zeker. De havezathe werd waarschijnlijk nog in de 13^e eeuw gebouwd en incorporeerde mogelijk delen van het klooster. Bij archeologisch onderzoek werd een tien meter brede gracht om het complex aangetroffen en werd laat middeleeuws aardewerk, glas en metaal gevonden.

⁴² Ibidem, 28.

⁴³ Westerheem 1992, jaargang 41 (XLI) p. 48.

⁴⁴ Westerheem 1994, jaargang 43 (XLIII) p. 32.

Het belang van het terrein berust naast haar archeologische waarde ook op de historische context (ARCHIS monument 14406).

In het centrum van Coevorden, op het voormalige Bogasterrein, heeft Synthegra een opgraving uitgevoerd waarbij archeologische resten zijn aangetroffen die op zijn vroegst teruggaan tot de 13^e eeuw. Onverwacht werd een deel van de voormalige buitengracht aangetroffen die de laat middeleeuwse civiele stad omsloten heeft. De buitengracht bleek in de eerste helft van de 16^e eeuw in onbruik te zijn geraakt. Tijdens de opgraving werden soldatenbarakken opgegraven. De soldatenbarakken werden op last van Stadhouder Willem Lodewijk van Nassau aangelegd tussen 1594 en 1609 als onderdeel van de fortificatie van Coevorden. Op een dieper niveau werd een gracht, een privaat en een aftakking van de Kleine Vecht aangetroffen. Uit het onderzoek is gebleken, dat de Kleine Vecht waarschijnlijk tot het begin van de 16^e eeuw de buitenste stadsgracht van water heeft voorzien of juist als afwatering van het water uit de stadsgracht heeft gediend. Er werden geen aanwijzingen gevonden dat de bewoners van de soldatenbarakken betrokken zijn geweest bij oorlogshandelingen in de 17^e eeuw. Wel werden er uit de voor 1550 gedempte buitengracht diverse mobilia met een militair karakter geborgen, zoals musketkogels, een kleine kruitcilinder, het deksel van een kruitcilinder en een versierde stijgbeugel.⁴⁵

Tot slot hebben amateur-archeologen in Coevorden gegraven op het terrein achter het oude postkantoor, dichtbij het kasteel van Coevorden. Medewerkers van de Stichting Archeologie en Monument onderzochten het terrein en vonden de sporen van een houten kasteelbrug. Tot de gedane vondsten behoren fragmenten van een rijk gedecoreerde tegelkachel, kanonskogels, musketkogels, munten en een ijzeren punt van een kruisboogpijl. Ook fragmenten van middeleeuws aardewerk werden geborgen.⁴⁶

⁴⁵ B.A. van der Linden, e.a. *Proefsleuvenonderzoek, Begeleiding en Opgraving Fase 1: Bogasterrein te Coevorden*
Synthegra-rapport 175095. p. 100-105.

⁴⁶ Westerheem 1993, jaargang 42, (XLII) p. 257

3.2 Historisch overzicht

Coevorden heeft lange tijd een belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis van Drenthe. Deze rol kreeg het toebedeeld door de strategische ligging van het gebied. Coevorden had een uiterst gunstige ligging aan een belangrijke doorgaande weg, de weg van Münster naar Stavoren, die daar de verbindingsweg tussen het Rijngebied met Drenthe en de Ommelanden kruiste. In de loop van haar geschiedenis is Coevorden veelvuldig de poort tot Drenthe, Friesland en Groningen met de Ommelanden genoemd. Coevorden bood één van de schaarse doorgangen van zuid naar noord en door het moerassige veengebied die Drenthe van Twente scheidden.⁴⁷

De naam 'Coevorden' is een samenstelling van 'koe' en 'voorde' en heeft de betekenis van doorwaadbare plaats voor koeien. Een beroemde naamgenoot van Coevorden is de Engelse stad Oxford, een naam die vertaald in het Nederlands precies dezelfde betekenis heeft. Op de plaats van het huidige Coevorden lag in de middeleeuwen dus een 'voorde', die echter stellig niet alleen door vee maar ook door reizigers werd gebruikt. Dergelijke voordes waren daarmee van strategische betekenis en het beheersen ervan van groot belang. Voor dat doel in het bijzonder, en voor de strategische ligging in het algemeen, werd een kasteel gebouwd dat in de loop van de tijd het centrum werd van een heerlijkheid, een afzonderlijk rechtsgebied. In het kasteel zetelde een kastelein die door de bisschoppen van Utrecht belast was met het bestuur over Drenthe. Zoals dat wel vaker geschiedde, ontstond bij het kasteel een nederzetting, namelijk de buurschap Coevorden. De buurschap zou uiteindelijk uitgroeien tot een stad. De oudste vermeldingen van de naam 'Coevorden' in oorkonden dateren uit de 12^e eeuw. De meest betrouwbare stamt uit 1148.⁴⁸

Vanwege de schaarse bronnen is er weinig bekend over Coevorden in de 11^e tot en met de 14^e eeuw. De vroegste vermelding waarin Coevorden als stad wordt vermeld dateert uit 1395 en is afkomstig van Frederik van Blankenheim, de toenmalige bisschop van Utrecht. In 1372 was er echter al sprake van 'borgeren en buer van Covorden'. Het plangebied 'De Holwert' grensde in vroegere tijden aan het gebied dat bekend stond als 'De Haar'.⁴⁹ De toenmalige landsheer Johan van Coevorden gaf de burgers van Coevorden in de 14^e eeuw de mogelijkheid om het gebied van 'De Haar' tussen: 'den Cloester ende den Halenberch' te verdelen. In een: *'Akte van schenking door Johan heer van Coevorden aan de burgers en bure van Coevorden aan de Haer, met last van tiendplichtigheid, 1372'* lezen wij:

'Wy, Johan, heer van Covorden, bekennen dat in dessen openen breve, dat wy by rade ende consent Reynoldes onses soens ende unser rechten erffgenamen ende um truwen dienst, die ons onse borgeren unde buer van Covorde yewerlt bewyset ende gedaen hebben uns ende unsen voervaderen, hebben gedaen ende gegeven die Haer, die ghelegghen is tussschen den Cloester (ten westen van Coevorden) ende den Halenberch in der kerspill van Covorde, dat sy die voerg. Haer slaen moeghen, ende en ygelicken van de nborgeren ende bueren van Covorde, die des begerende sijn, daarvan hoer andeel gheven moeghen, die besitten ende te gebrueken ende hoer beste daarmede te doen (...) Gegeven int jaer unses Heren dusent driehondert twe ende tseventich'.⁵⁰

⁴⁷ H. Gras, e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden*. p. 34.

⁴⁸ Ibidem, 32.

⁴⁹ Bron: Historische vereniging Stadt en Heerlickheydt Coevorden, de heer G. Kleis.

⁵⁰ P.J. Blok, *oorkondenboek van Groningen en Drente (Groningen 1896-1899) OGD-I nummer 599: Akte van schenking door Johan heer van Coevorden aan de burgers en bure van Coevorden aan de Haer, met last van tiendplichtigheid, 1372; afschrift, 17^e eeuw. Het stuk is opgenomen in het oorkondenboek van Groningen en Drente.*

De transcriptie luidt:

'Wij, Johan, heer van Coevorden, bekennen in deze open brief, dat wij bij raad en toestemming Reynold onze zoon en onze ware erfgenaam en om trouwe dienst, die ons onze burgers en buren van Coevorden ooit te eniger tijd ons en onze voorvaderen bewezen en gedaan hebben, hebben gedaan en gegeven De Haar, die gelegen is tussen 't Klooster en de Halenberch in het kerspel van Coevorden. De Haar verdelen mogen, en aan alle burgers en buren van Coevorden, die daar belang bij hebben, daarvan haar aandeel geven mogen, die bezitten en te gebruiken en haar voordeel mee te doen (...) Gegeven in het jaar van onze heer duizend driehonderd en twee en zeventig.'

De historische ontwikkeling van dit gebied geeft echter onvoldoende zicht op het historisch grondgebruik van 'De Holwert'. Het gebied van de Holwert lag te laag om als bouwland in gebruik genomen te worden en was oorspronkelijk een moerasgebied. In de 17^e eeuw wordt De Holwert in een bron reeds genoemd.⁵¹ Uit een andere bron blijkt dat in het gebied in de 18^e eeuw de waterhuishouding ter hand werd genomen door het graven van verschillende weteringen:

'De Weteringe voor de Holversche en Kloostersche Veenen en elders zullen mede uitgegraven en de stoepen in behoorlijke staat gesteld en van onder opgeruijmt worden ten eijnde het waater in de selve een goede en behoorlijke afloop hebben kan, alles bij dene als vooren. En op dat niemand hier van eenigen onkunde zal kunnen of moogen voorwenden zal deese worden gepubliceert.'⁵²

'De wetering voor de Holwertse en Kloosterse veengebieden en elders zullen mede uitgegraven en de stoepen in behoorlijke staat gesteld en van onder opgeruimd worden ten einde het water zelf een goede en behoorlijke afwatering kan hebben, van het begin tot aan het einde. En opdat niemand zich hier op enige onkunde kan beroepen zal deze worden gepubliceerd.'

De verheffing van Coevorden tot stad heeft waarschijnlijk ergens tussen 1341 en 1372 plaatsgevonden. Dit gebeurde op initiatief van, of de bisschop van Utrecht, of de landsheer die hun territoriale gezag hiermee trachtte te versterken. Coevorden voldeed aan de middeleeuwse criteria voor een stad. Burgers konden uitsluitend voor hun eigen gerecht worden gedaagd en niet door een bisschop voor een gerecht ergens anders.⁵³ Voorts had Coevorden in de 16e eeuw ongeveer 500 inwoners en bezaten Coevordenaren het burgerrecht dat vaak berustte op grondbezit. Aan een dergelijk grondbezit waren bepaalde rechten verbonden die meestal het gebruik van de gemeenschappelijke markegronden betroffen.⁵⁴ Ten slotte beschikte Coevorden ook over een eigen parochiekerk waarvan door het gebrek aan bronnen weinig bekend is.⁵⁵

Een belangrijke factor voor de ontwikkeling tot een bescheiden stadje was de gunstige ligging van Coevorden voor de handel. Niet alleen kruisten er belangrijke wegen die via Twente en de Hondsrug een verbinding met het Rijngebied vormden, er waren ook vele waterlopen die scheepvaartverbindingen met de Vecht mogelijk maakten.⁵⁶ De ontwikkeling van steden kon geremd of gestimuleerd worden door bepaalde ontwikkelingen. Het lot van veel nederzettingen was nauw verbonden met de loop van (internationale) handelsroutes. Een geringe verschuiving kon grote gevolgen hebben voor een stad. De ontwikkeling van een stad kon ook bepaald worden door de mate waarin een stad er in slaagde niet-agrarische activiteiten binnen haar

⁵¹ Bron: Historische vereniging Stadt en Heerlickheydt Coevorden, de heer G. Kleis.

⁵² P.J. Blok, *oorkondenboek van Groningen en Drente (Groningen 1896-1899) OGD-I nummer 599: Publicatie van De schouw Buyten de Stadt Coevorden. Gepubliceert den 5. Maay 1771*

⁵³ H. Gras, e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden*. p. 59.

⁵⁴ Ibidem, 65.

⁵⁵ Ibidem, 68.

⁵⁶ Ibidem, 74.

territorium vast te houden.⁵⁷ De oudste steden van Nederland hebben hun stadsrechten niet zonder slag of stoot verworven. In een lang proces wisten zij steeds meer rechten en privileges los te weken. Vanaf de 13^e eeuw verleende landsheren echter steeds vaker en makkelijker stadsrechten. Een voorname reden was de ontwikkeling van niet-agrarische activiteiten die in de loop van de middeleeuwen steeds lucratiever werden. Soms werden stadsrechten verleend aan gehuchten waar in de verste verte nog niets stedelijks te bespeuren viel.

Hoewel in het burgerboek veel ambachtslieden worden genoemd zoals smeden, timmerlui, schoenmakers, wevers, mandenmakers et cetera, vormde de agrarische sector toch de belangrijkste bron van inkomsten voor Coevorden.⁵⁸ Zo werden de verschillende soorten van belasting, evenals de pacht veelal in rogge betaald. Uit bronnen die het gebruik van de gemeenschappelijke gronden beschrijven blijkt dat er vooral koeien en paarden werden gehouden en dat de veeteelt het belangrijkste middel van bestaan was. Deze agrarische levenswijze bleef lange tijd dominant omdat Coevorden zich niet zou ontwikkelen tot een bloeiende handelsstad zoals Groningen. In tegenstelling tot Groningen had Coevorden geen sterk economisch achterland zodat een sterke koopmansstand zich dus niet gemakkelijk kon ontwikkelen.⁵⁹

Een andere belangrijke factor die de geschiedenis van Coevorden gestalte zou geven was de reeds genoemde strategische ligging. Coevorden was gelegen op een zandrug in een waterrijke omgeving zodat het uitermate geschikt was als verdedigingspunt. In de 16e eeuw was er al sprake van bolwerk Coevorden waarvan niet helemaal duidelijk is waar dat precies lag en wanneer het is aangelegd.⁶⁰ Op de kaart van Van Deventer is het bolwerk nog te herkennen, het is dus waarschijnlijk in de 16e eeuw aangelegd (zie afbeelding 8).

De stad Coevorden is herhaaldelijk veroverd en heroverd en dit ging meestal met aanzienlijke verwoestingen gepaard. Enkele jaren nadat prins Maurits de stad in 1592 op de Spanjaarden had veroverd werd de vesting verder versterkt door de aanleg van zeven bolwerken, ravelijnen, halve manen, een voorwal en twee grachten. Desondanks wist de bisschop van Münster, Berend van Galen (Bommen Berend), de inmiddels verwaarloosde vesting in de zomer van 1672 zonder veel moeite te veroveren en meer dan een half jaar daarna konden Groningse en Drentse troepen de vesting Coevorden weer in handen krijgen.⁶¹

Militair ingenieur Menno, baron van Coehoorn, ontwierp vervolgens de nieuwe vestingwerken, die in de 17e eeuw als de sterkste van Europa golden. De vesting zou nog anderhalve eeuw blijven bestaan en was destijds één van de meest befaamde vestingen in West-Europa. De kenmerkende stervormige plattegrond komt dan ook voor in veel oude militaire kaartverzamelingen. Coevorden gold lange tijd als het ultieme voorbeeld van vestingbouw volgens de theorieën over vestingbouwkunde in de 17e eeuw.⁶² Het einde van de vesting Coevorden kwam in het midden van de 19^e eeuw.

De bijzondere vraagstelling binnen dit onderzoek luidt of de huidige grens van De Holwert samenvalt met de oude buitengracht rondom de ravelijnen of dat het de grenzen betreft rondom de bastions Overijssel en Friesland. Op basis van het historisch kaartmateriaal (zie afbeelding 9, 10 en 12) lijkt de eerste optie, de

⁵⁷ S. Barends., *Het Nederlandse landschap: een historisch-geografische benadering* (Utrecht 1999) p. 99.

⁵⁸ H. Gras, e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden*. p. 76.

⁵⁹ Ibidem, 78.

⁶⁰ Ibidem, 80.

⁶¹ B.A. van der Linden, e.a. *Proefsleuvenonderzoek, Begeleiding en Opgraving Fase 1: Bogasterrein te Coevorden* Synthegra-rapport 175095.

⁶² G. Kleis, *De vestingwerken van Coevorden: beknopte geschiedenis van een modelvesting 1600-1875*. (Coevorden 2004) p. 5

meest waarschijnlijke. Navraag bij de historische vereniging in Coevorden bevestigde deze visie. De heer Kleis wees ons erop dat De Holwert oorspronkelijk het moerasgebied was ten noordwesten van de stad.⁶³ De grenzen worden bepaald door de huidige ballastweg die recht voor de algemene begraafplaats naar het westen loopt; ten westen heet het gebied de Ballast wat tegenwoordig doorsneden wordt door het kanaal Coevorden-Zwinderen. Een deel ten westen van het kanaal was ook De Ballast genaamd. Dit gebied De Ballast wordt ten westen begrensd door de zogenaamde Zaadvenen, nu Steenwijkstraat. De oostgrens van De Holwert verloopt langs het nu gedempte Loodiep en de nog bestaande oude weg naar De Loo en voorts naar Dalen. De Zuidgrens valt wel te stellen buiten de buitenste vestinggracht recht voor de bastions Stad en lande en Overijssel. Ten zuiden grenst De Holwert aan de Kleine Haar. Daar bevonden zich in de achttiende eeuw burgertuingronden. De Kleine Haar ligt buiten de buitenste gracht recht tegenover het bastion Overijssel.⁶⁴

⁶³ Bron: Historische vereniging Stadt en Heerlickeydt Coevorden, de heer G. Kleis.

⁶⁴ Bron: Historische vereniging Stadt en Heerlickeydt Coevorden, de heer G. Kleis. Nationaal Archief. Kaarten Genie inv.nr. 4 OPVO K41 A.

3.3 De onderzoekslocatie op historisch kaartmateriaal

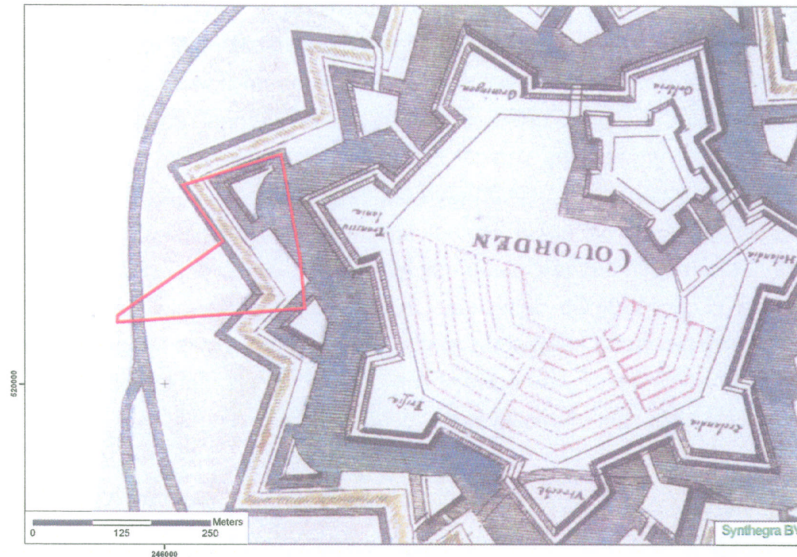
Het ontstaan van een nieuwe nederzetting hing sterk af van het reliëf, de bodemgesteldheid en de nabijheid van open water. Over het algemeen vestigde men zich op de hogere delen van het landschap, werden de overgangsgronden naar de lagere gronden tot akkerland ontgonnen en werden de lagere delen als weide- en hooiland gebruikt. De ontwikkeling van dit landgebruik kreeg gestalte in de vorm van oude elementen en structuren in het landschap, zoals bijvoorbeeld aangegeven op historisch kaartmateriaal. De ontwikkeling van het plangebied in de nieuwe tijd wordt dan ook inzichtelijk door de bestudering van historische landkaarten. In het kader van het bureauonderzoek is dan ook historisch kaartmateriaal bestudeerd zoals de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560. Op deze kaart is de onderzoekslocatie ten westen van de stad Coevorden gelegen, ongeveer waar op de kaart staat geschreven 'schuren' (links midden). De historische bebouwing die langs de weg staat aangegeven was waarschijnlijk niet in het plangebied gesitueerd, deze weg liep direct ten zuiden van het DSM stationsgebouw dat in het zuiden van het plangebied is gelegen.⁶⁵

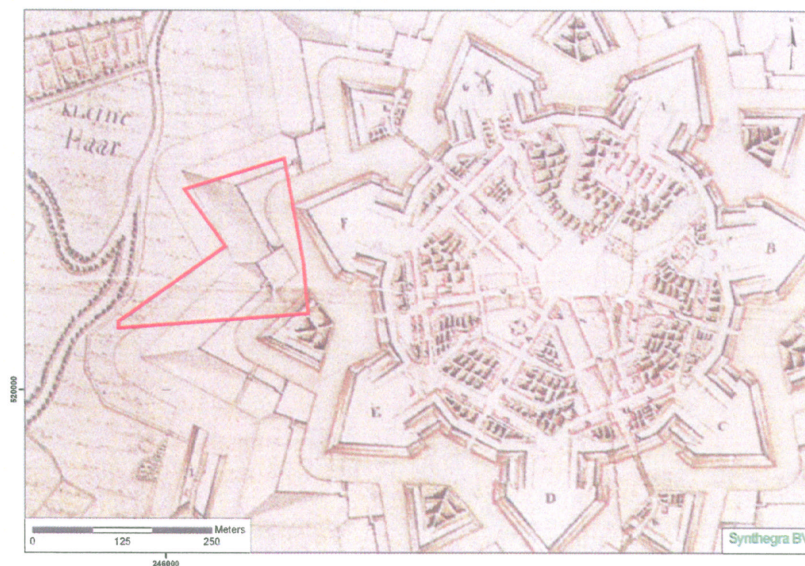
Afbeelding 8: De oudst bekende kaart van Coevorden. De kaart is gemaakt door de landmeter Jacob van Deventer in circa 1560.⁶⁶ De kaart werd gemaakt in opdracht van de Spaanse koning Philips II. Het plangebied ligt ten westen van de toenmalige stad. Het is echter niet geheel duidelijk waar de precieze locatie op deze kaart heeft gelegen.

⁶⁵ Bron: Historische vereniging Stadt en Heerlickheydt Coevorden, de heer G. Kleis.

⁶⁶ G. Kleis, *De vestingwerken van Coevorden: beknopte geschiedenis van een modelvesting 1600-1875*. p. 5

Afbeelding 9: De vesting Coevorden zoals afgebeeld door Casper Meriaan in circa 1659. Op deze kaart is het plangebied Holwert Zuid net buiten het bastion Overijssel gelegen. De bastions zijn afgebeeld volgens de principes van de Oudnederlandse vestingbouwkunde.⁶⁷

Afbeelding 10: De vesting Coevorden circa 1750.⁶⁸ De bastions hebben terug getrokken flanken gekregen, op deze wijze was zij minder kwetsbaar voor aanvallend kanonvuur. Vanaf elk punt van de wallen was de naderende vijand niet alleen zichtbaar maar kon bij benadering van wallen en grachten met precisie worden beschoten.⁶⁹

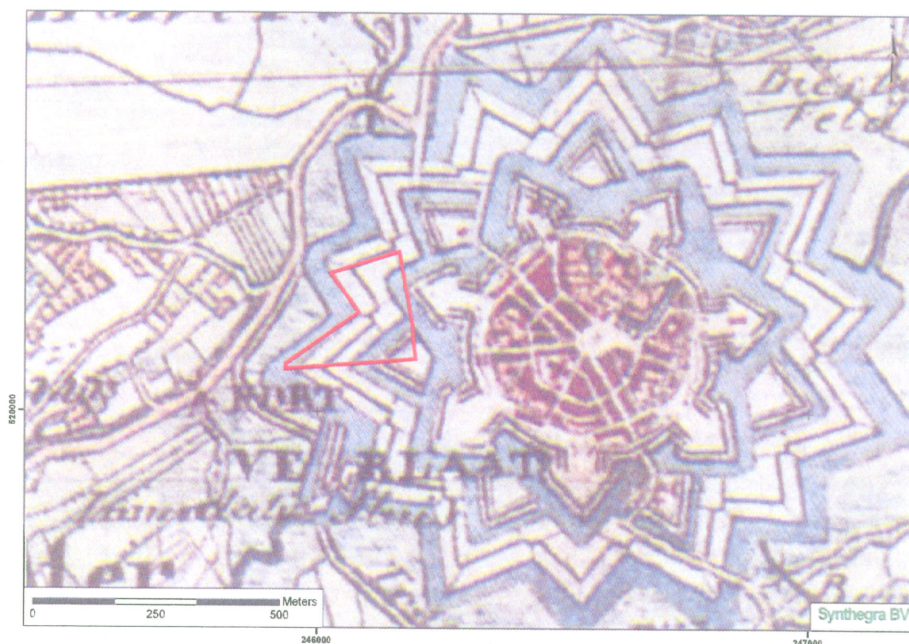
⁶⁷ G. Kleis, *De vestingwerken van Coevorden: beknopte geschiedenis van een modelvesting 1600-1875*. p. 8

⁶⁸ Kleis 2004, 13.

⁶⁹ B.A. van der Linden, e.a. *Proefsleuvenonderzoek, Begeleiding en Opgraving Fase 1: Bogasterrein te Coevorden* Synthegra-rapport 175095. p. 19

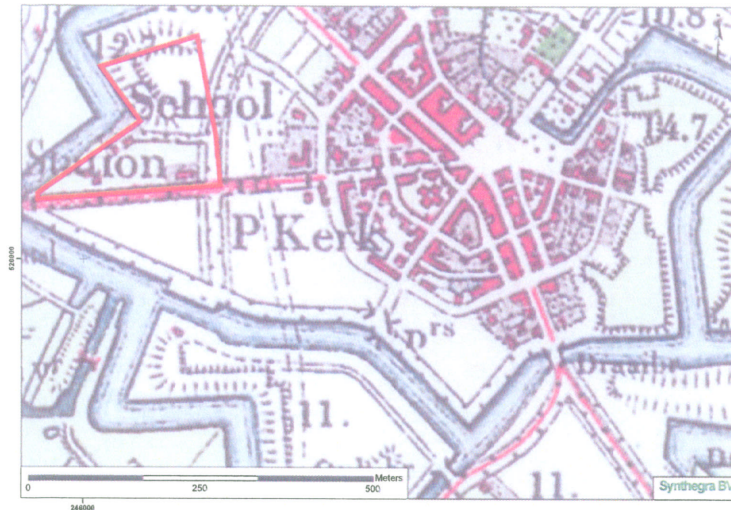
Afbeelding 11: het plangebied op de Hottinger atlas omstreeks 1773-1798, in het rode kader aangegeven.⁷⁰ Op deze kaart is het plangebied Holwert Zuid gelegen ligt het gebied tussen de bastions Overijssel en Friesland. Tot aan de ontmanteling was hier een ravelijn gelegen dat tussen bolwerk Overijssel en Friesland in lag.

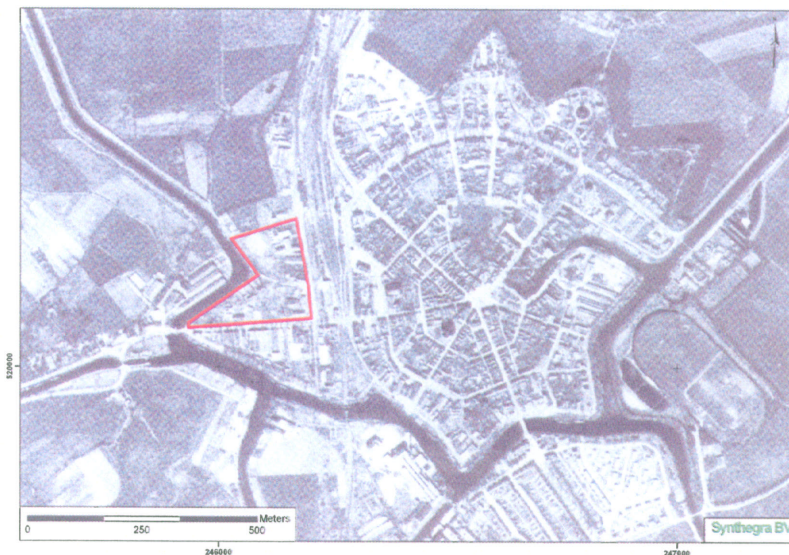
Afbeelding 12: Het plangebied omstreeks het midden van de 19^e eeuw, in het rode kader aangeduid. Op deze kaart is het plangebied Holwert Zuid buiten de bastions Overijssel en Friesland gelegen.⁷¹

⁷⁰ Versfelt, H.J., De Hottinger atlas van Noord en Oost Nederland, (Groningen 2003).

⁷¹ Grote Historische Atlas van Nederland; 2 Noord Nederland 1851 – 1855, Wolters Noordhoff Atlasproducties.

Afbeelding 13: het plangebied aan het begin van de 20^e eeuw, in het rode kader aangeduid. De vesting is reeds ontmanteld en op deze kaart van Coevorden is de eerste bebouwing zichtbaar, het betreft het tramstation van de DSM.⁷²

Afbeelding 14: het plangebied, in het rode kader aangeduid, op een luchtfoto uit 1951. In 1959 kreeg Coevorden de status van ontwikkelingskern. Bedrijven die zich in de gemeente vestigden konden een beroep doen op premies en op goedkope bouwgrond. De primaire doelstelling was om industrieterreinen te ontwikkelen. In 1959 zorgde de toenmalige burgemeester ervoor dat De Holwert bouwrijp werd gemaakt voor de aanleg van een industrieterrein. De kavels werden in hoog tempo verkocht wat de snelheid van de ontwikkeling van Coevorden aangaf.⁷³ De industrie en de infrastructuur hebben in het westelijk deel van Coevorden nadien hun sporen achterlaten. Van de historische bebouwing en structuur uit de 19^e en 20^e eeuw is behalve een monumentaal pand, het voormalige stationsgebouw van de DSM, niets meer over.⁷⁴

⁷² Grote Historische Atlas van Drenthe ca. 1905, Uitgeverij Nieuwland

⁷³ H. Gras, e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden*. p. 244.

⁷⁴ Ibidem, 289.

4 Archeologische verwachting

Conform de richtlijnen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 3.1) is een bureauonderzoek uitgevoerd. Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek is voor het plangebied een verwachtingsmodel opgesteld. Met dit verwachtingsmodel kan worden aangegeven welke archeologische waarde aan het gebied kan worden toegekend. Volgens de IKAW (Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden) geldt voor het plangebied een onbekende archeologische verwachting omdat het gebied betreft dat niet in kaart is gebracht. De archeologische verwachting in dit bureauonderzoek is tot stand gekomen door een integrale benadering, die bestond uit een synthese van de geomorfologische, bodemkundige, archeologische en historische gegevens.

Het plangebied ligt in het beekdal van de Kleine Vecht (zie paragraaf 2.3). Lange tijd is gedacht dat beekdalen in archeologisch opzicht oninteressant waren. Hernieuwde inzichten hebben echter geleid tot een nuancering in de archeologische verwachting voor beekdalen. Winning van grondstoffen en voedsel heeft door de eeuwen heen in de beekdalen plaatsgevonden en zolang de prehistorische mens heeft rondgezworven over de dekzanden van Nederland, hebben ze ook de beken gevolgd en doorkruist. In beekdalen zijn dan ook structuren te vinden die kunnen variëren van voordes, brugconstructies, steigers, beschoeiingen, constructies die verband houden met jacht en visvangst, tot boten, kano's en nederzettingsafval.⁷⁵ Uit onderzoek is gebleken dat er voor de prehistorische mens nog geen strikte scheiding bestond tussen in cultuur gebrachte en natuurlijke domeinen.⁷⁶ Beekdalen kunnen nog diverse andere artefacten bevatten, zoals neolithische bijlen van vuursteen, laat prehistorisch metaalwaar, kuilen met aardewerkdeposities en rituele deposities. In beekdalen lijkt een voorkeur te hebben bestaan voor deposities in de nabijheid van beekovergangen en doorwaadbare plaatsen en punten waar beken en/of rivieren samenkomen.⁷⁷ Zoals in het derde hoofdstuk werd geconstateerd is Coevorden in een laaggelegen gebied ontstaan, op een punt waar verschillende stroomdalen bij elkaar komen. Tevens werd geconstateerd dat tussen de stroomdalen hogere zandopduikingen en rivierduinen liggen, die een strategische doorgang vormden. De naam Coevorden is dan ook een verwijzing naar 'voorde', ofwel een doorwaadbare plaats (zie inleiding paragraaf 3.1). Al met al is de verwachting voor depositiemateriaal hoog. Te meer omdat archeologische resten zich niet per definitie direct onder het maaiveld bevinden maar overdekt kunnen zijn geraakt door rivierafzettingen. De resten zijn dan ook naar alle waarschijnlijkheid goed geconserveerd zoals de pot uit de ijzertijd met etensresten die even ten zuiden van het plangebied werd gevonden.

Uit diverse onderzoeken is bekend dat rivierduinen een gewilde plaats vormden voor kampementen van jagers en verzamelaars uit de steentijd.⁷⁸ Het zijn hooggelegen terreinen te midden van het voedselrijke beekdal. Met name de rivierduinen hebben daarom een hoge verwachting voor bewoningssporen uit de steentijd. Eventueel aanwezige archeologische resten op de rivierduinen worden aan en vlak onder het maaiveld verwacht. Meestal is hier geen afdekkende laag ontwikkeld (in een enkel geval een dun plaggendek) en zijn er veldpodzolgronden aanwezig. Soms wordt helemaal geen natuurlijk bodemprofiel aangetroffen. Het gaat in dit geval meestal om geërodeerde of afgetopte rivierduinen.⁷⁹ Bij afgetopte rivierduinen heeft de mens het natuurlijke bodemprofiel afgegraven om het gebied te egaliseren. In de lager gelegen gebieden kunnen archeologische resten vanaf het maaiveld verwacht worden, maar ze kunnen ook dieper in de ondergrond aanwezig zijn, bedekt met beekafzettingen en/of veen. In dit geval zijn de archeologische resten goed geconserveerd, bovendien is de grondwaterstand hoog, wat oxidatie voorkomt.

⁷⁵ F. Gerritsen & E. Rensink, *Beekdallandschappen in archeologisch perspectief*. Nederlandse Archeologische Rapporten nr.28. p. 9.

⁷⁶ Ibidem, 16.

⁷⁷ J.L. van Beek (Amsterdam 2006), 35

⁷⁸ Ibidem, 35

⁷⁹ Ibidem, 14

De hoge verwachting voor prehistorische resten wordt onderstreept door de archeologische vondsten die in de omgeving van het plangebied zijn gedaan. Zowel uit het mesolithicum (en mogelijk paleolithicum) als uit het neolithicum zijn vondsten bekend, zoals een Flint-Rechteckbeil, die ongeveer honderd meter ten noorden van het plangebied is gevonden en die toegeschreven wordt aan de Trechterbekercultuur.

Voor de ijzertijd geldt een middelhoge verwachting voor het aantreffen van archeologische resten. Enerzijds trad er gedurende de ijzertijd een klimaatverandering op met meer neerslag, zodat bewoners van lager gelegen gebieden door overvloedige regenval last kregen van natte voeten. Er is dan ook op gewezen dat de ijzertijd nederzetting, die is gevonden ten noorden van Coevorden enig in zijn soort is. De grondsporen die bij de Rondweg werden aangetroffen horen immers bij een nederzetting die op een hoger gelegen plateau lag, tussen het Loodiep en het Drostendiep, kortom op een plaats waar op grond van de natuurlijke gesteldheid een dergelijke nederzetting verwacht zou mogen worden. Anderzijds geldt er een hoge verwachting voor rituele deposities, waarvan de complete kookpot met inhoud die ten zuiden van het plangebied is gevonden een treffend voorbeeld is. Voor de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen geldt eveneens een middelhoge verwachting. Enerzijds zal het gebied ook in deze perioden vanwege de lage ligging niet aantrekkelijk zijn geweest voor bewoning. Anderzijds kennen depositiepraktijken van artefacten in waterlopen en de natte zones erlangs, een geschiedenis die zich uitstrekt van de prehistorie tot aan de middeleeuwen.⁸⁰

De verwachting voor de nieuwe tijd is laag. De aanleg van het industrieterrein De Holwert heeft diepe sporen in de bodem achtergelaten. Op de AMK (Archeologische Monumenten Kaart) heeft dit gedeelte van Coevorden, in tegenstelling tot de rest van de historische kern, dan ook geen monumentale status gekregen. Bovendien is er sprake van een omvangrijke bodemverontreiniging en zijn bepaalde gebieden al gesaneerd (zie bijlage 3).⁸¹ Er wordt ook geen historische bebouwing uit de nieuwe tijd verwacht, in het gebied mocht immers voor het grootste deel van de nieuwe tijd, tot de ontmanteling van de vesting in het midden van de 19^e eeuw, met het oog op de militaire functie van Coevorden niet gebouwd worden. In theorie zouden er wel restanten van redoutes binnen het plangebied aanwezig kunnen zijn.⁸² Redoutes zijn kleine, vierkante schansen die als steunpunten in de belegeringslinies werden aangelegd. Gelet op de mate van verstoring binnen het plangebied wordt die kans echter klein geacht.

De bijzondere vraagstelling of de huidige grens van De Holwert samenvalt met de oude buitengracht rondom de ravelijnen of dat het de grenzen betreft rondom de bastions Overijssel en Friesland, werd al in het derde hoofdstuk beantwoord. Op basis van het historisch kaartmateriaal (zie afbeelding 9, 10 en 12) lijkt de eerste optie, de meest waarschijnlijke. Navraag bij lokale deskundigen bevestigde de visie dat de bastions Overijssel en Friesland net buiten het plangebied waren gelegen.⁸³ Volgens het kaartmateriaal zouden restanten van de ravelijn die was gelegen tussen de bastions Overijssel en Friesland in het zuidwestelijk deel van het plangebied aanwezig kunnen zijn. Juist in het zuidwestelijk deel zijn bepaalde delen echter gesaneerd (zie bijlage 3). Het bodemarchief uit de nieuwe tijd is derhalve naar alle waarschijnlijkheid verdwenen.

⁸⁰ F. Gerritsen & E. Rensink, *Beekdallandschappen in archeologisch perspectief*. Nederlandse Archeologische Rapporten nr.28. p. 9.

⁸¹ Bron: gemeente Coevorden, afdeling Ruimtelijke Zaken, de heer R. Bezemer.

⁸² Toekomstig onderzoek op grond van oude luchtfoto's en historisch kartografisch materiaal bij de Topografische Dienst in Emmen kan hier mogelijk meer duidelijkheid in scheppen.

⁸³ Bron: Historische Vereniging Coevorden, de heer G. Kleis.

5 Advies

In het kader van de voorgenomen nieuwbouw in het plangebied de Holwert te Coevorden is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. De voorgenomen realisatie van nieuwbouw zal naar verwachting leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. Op grond van de gegevens uit het bureauonderzoek geldt voor het plangebied een hoge verwachting voor de steentijden en de bronstijd, en een middelhoge verwachting voor de ijzertijd tot en met de middeleeuwen. Voor de nieuwe tijd geldt een lage verwachting. Archeologisch vervolgonderzoek wordt daarom noodzakelijk geacht. De volgende onderzoeksvragen dienen door middel van een inventariserend veldonderzoek te worden beantwoord:

- Wat is de sedimentopbouw en intactheid van het bodemprofiel en de aanwezigheid van rivierduinen aan te tonen?
- Zijn er archeologische vindplaatsen in het plangebied aanwezig?
- Op welke diepte liggen de aangetroffen archeologische resten?
- Wat is de omvang, aard, datering en kwaliteit van aangetroffen archeologische vindplaatsen?

Plan van Aanpak (Boorprogramma) voor een Inventariserend Veldonderzoek

Op basis van verzamelde gegevens is een boorprogramma opgesteld voor een Inventariserend Veldonderzoek (IVO), verkennende fase. Voor zover bekend is op de locatie nog niet eerder een archeologisch prospectief bodemonderzoek uitgevoerd. De gegevens uit het bureauonderzoek zijn daarom maatgevend voor dit bodemonderzoek. Om een betrouwbaar beeld te krijgen van de gaafheid van de bodem en de archeologische verwachting te toetsen, wordt een booronderzoek geadviseerd volgens de richtlijnen van de provincie Drenthe.⁸⁴ Op grond van de hoge verwachting voor de prehistorie zal een boordichtheid van minimaal 20 boringen per hectare nodig zijn met een edelmanboor van 15 cm. Er wordt voor zover mogelijk, geboord in een verspringend driehoeksgrid om de boringen zo gelijkmatig mogelijk te verdelen over het plangebied. De exacte boorlocaties worden tijdens het veldwerk bepaald, mede aan de hand van visuele waarnemingen. Wanneer nodig zal een zuigerboor worden ingezet. Er wordt in principe geboord tot 2 meter beneden maaiveld en mocht er een rivierduin worden aangetroffen tot 25 cm in de C-horizont. Relevante bodemlagen zullen worden gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 4 mm en/of versneden en verbrokkeld. Tijdens de uitvoering van de boringen wordt het opgeboorde bodemmateriaal zintuiglijk beoordeeld en geclassificeerd. De boorbeschrijvingen worden gemaakt volgens de NEN 5104 en tevens geologisch en bodemkundig geïnterpreteerd.⁸⁵ Eventueel aangetroffen vondstmateriaal wordt gedetermineerd en gerapporteerd. Na de afronding van het onderzoek zullen de vondsten binnen twee jaar overgedragen worden aan het bevoegd gezag (PDB). Positieve onderzoeksresultaten worden gemeld aan Archis.

PLAATS	GRID	AANTAL	DIAMETER	DIEPTE
Coevorden				
	Driehoeks grid	64	15 cm	Tot minimaal 25 cm in de C-horizont
Totaal		64	15 cm	

Tabel 1: voorlopig boor- en analyseprogramma Coevorden

⁸⁴ Richtlijnen voor archeologisch beekdalonderzoek in de provincie Drenthe (versie 1.0 1 juni 2006)

⁸⁵ De lithostratigrafische classificatie volgens E.F.J. de Mulder et al., *De ondergrond van Nederland* (Houten 2003) en www.nitg.tno.nl: Dinoloket, Standaarden, Lithostratigrafische Nomenclator van de ondiepe ondergrond

Project : Bureauonderzoek, De Holwert te Coevorden
Kenmerk : MWA/UIT/SAD/P0501901

Daarnaast adviseren wij om het bureauonderzoek en het advies met betrekking tot het vervolgonderzoek op te nemen in het bestemmingsplan en te koppelen aan een aanlegvergunningstelsel.

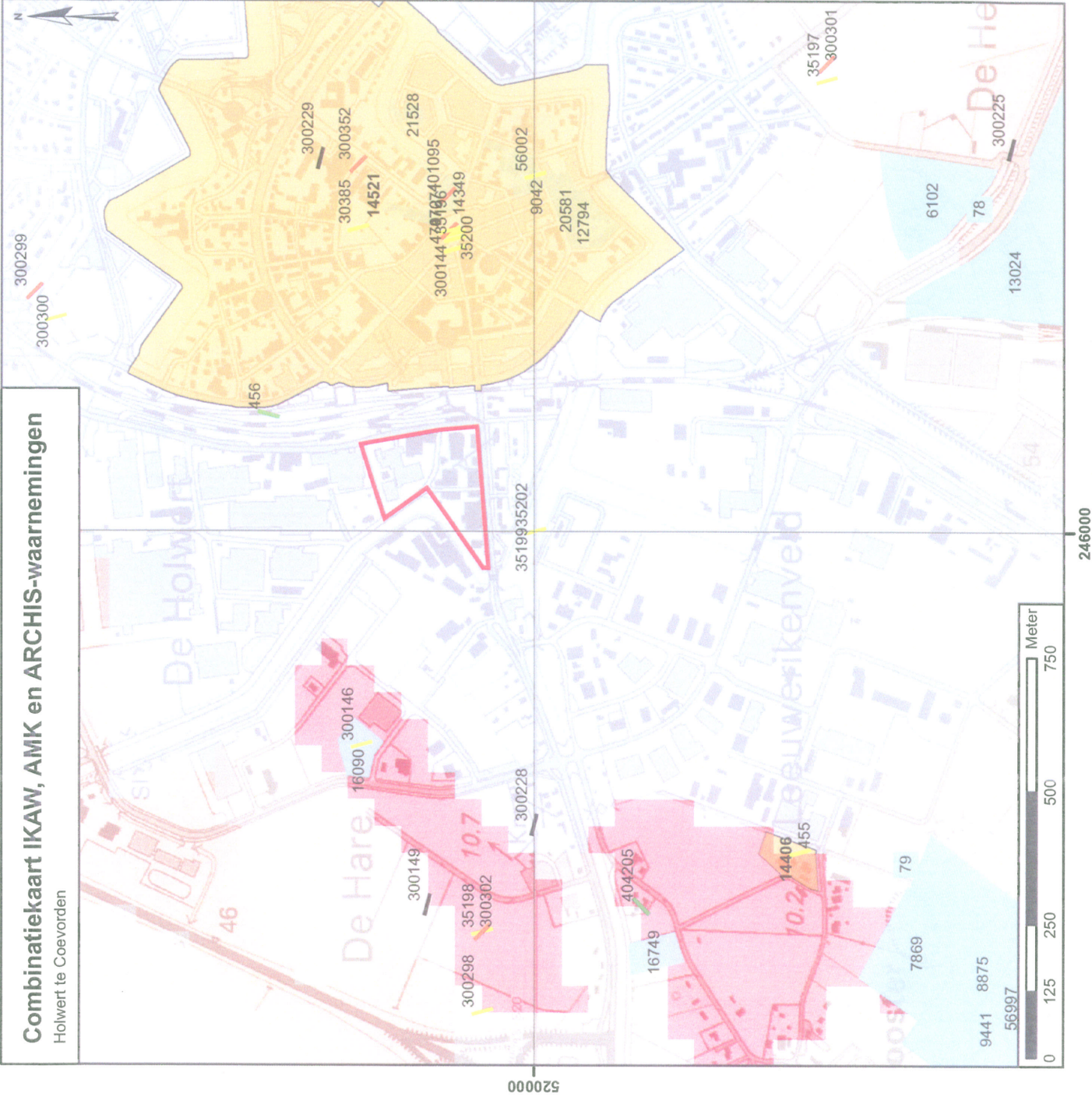
De resultaten van dit onderzoek dienen getoetst te worden door het bevoegd gezag, dat op basis van het uitgebrachte advies een besluit zal nemen. Geadviseerd wordt daarom om contact op te nemen met de provincie Drenthe.

Literatuur

- Bakker de, H en J. Schelling, *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*, (Wageningen 1989).
- Barends., S. *Het Nederlandse landschap: een historisch-geografische benadering* (Utrecht 1999)
- Beek, J.L. van, et al., *Plangebied 't klooster te Coevorden, gemeente Coevorden; een archeologische begeleiding*. Raap-rapport 1443 (Amsterdam 2006).
- Berendsen, H.J.A., *De vorming van het land* (Assen 1998).
- Berendsen, H.J.A., *Landschap in delen* (Assen 2000).
- Blok, P.J. *oorkondenboek van Groningen en Drente (Groningen 1896-1899) OGD-I nummer 599*
- Gerritsen, F. & Rensink, E., *Beekdallandschappen in archeologisch perspectief*. Nederlandse Archeologische Rapporten nr. 28 (Amersfoort 2004).
- Gras, H. e.a., *Drenthe's veste: geschiedenis van Coevorden* (Groningen 1998).
- Gras, H. e.a., *Geschiedenis van Assen* (Assen 2000)
- Grote Historische Atlas van Drenthe ca. 1905*, Uitgeverij Nieuwland
- Kleis, G., *De vestingwerken van Coevorden: beknopte geschiedenis van een modelvesting 1600-1875*. (Coevorden 2004)
- Linden, van der B.A., e.a. *Proefsleuvenonderzoek, Begeleiding en Opgraving Fase 1: Bogasterrein te Coevorden*. Synthesgra-rapport 175095.
- Mulder de, E.F.J., M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff en T.E. Wong, *De ondergrond van Nederland*, (Houten 2003).
- Stegge, R.B., *Verkennd en nader bodemonderzoek. Industriegebied Holwert te Coevorden*. Geofox-Lexmond, projectnummer 20060123/REST. (Oldenzaal 2006).
- Stichting voor Bodemkartering, *Geomorfologische kaart van Nederland schaal 1:50.000, blad 22 Coevorden en 23 Nieuw-Schoonebeek*, (Wageningen 1983).
- Stichting voor Bodemkartering, *Bodemkaart van Nederland schaal 1:50.000, blad 22 West Coevorden*, (Wageningen 1990).
- Stichting voor Bodemkartering, *Bodemkaart van Nederland 1:50.000, toelichting bij kaartblad 22 West en 22 Oost Coevorden* (Wageningen 1989).
- Versfelt, H.J., *De Hottinger atlas van Noord en Oost Nederland*, (Groningen 2003).

Bijlagen:

Bijlage 1: Combinatiekaart IKAW, AMK en ARCHIS-waarnemingen

Legenda

ARCHIS-waarnemingen + waarnemingsnummer

- Paleolithicum
- Neolithicum
- Middeleeuwen
- Nieuwe tijd
- Onbekende tijd
- onderzoeksmelding + meldnummer

archeologisch monument + waarnemingsnummer

- terrein van archeologische betekenis
- terrein van archeologische waarde
- terrein van hoge archeologische waarde
- terrein van zeer hoge archeologische waarde
- terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

archeologische verwachting trefkans

- hoog (water)
- middelhoog (water)
- laag (water)
- water
- hoog
- middelhoog
- laag
- zeer laag
- niet gekarteerd
- onbekend
- begrenzing plangebied

FIG01961_IKAW_Combi_10042007_SD_1.0

Synthegra BV

Bijlage 2: Geologische perioden en lijst met gebruikte afkortingen

Lijst met gebruikte afkortingen

Bureauonderzoek
IVO-A
IVO-K
IVO-W
IVO-K-G
IVO-W-G
AB
AMK
IKAW
ROB
ARCHIS
BP
CAA
GLG
GHG
IV
NAP
RGD
STBOKA
Bureauonderzoek
Inventoryserend Veldonderzoek d.m.v. verkennende boringen
Inventoryserend Veldonderzoek d.m.v. karterende boringen
Inventoryserend Veldonderzoek d.m.v. karterende boringen
Inventoryserend Veldonderzoek d.m.v. karterende proefsleuven
Inventoryserend Veldonderzoek d.m.v. karterende proefsleuven
Archeologische Begeleiding
Archeologische Monumenten Kaart
Indicatieve Kaart Archeologische Waarden
Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
ARCHEologisch Informatie Systeem
Before Present
Centraal Archeologisch Archief
Gemiddeld Laagste Gronowaterstand
Gemiddeld Hoogste Gronowaterstand
MaalVeld
Nieuw Amsterdams Peil
Rijks Geologische Dienst
STichting Bodem Kartering

Paleolithicum: tot 8800 v.C.	PALEO	vroeg: 800 – 500 vC	IJZV
	PALEOV	midden: 500 – 250 vC	IJZV
vroeg: tot 300.000 C14	PALEOM	laait: 250 – 12 vC	IJZL
	PALEOL	Romeinse tijd: 12 vC – 450 nC	ROM
laait: 35.000 C14 – 8800 vC	PALEOLA	vroeg: 12 vC – 70 nC	ROMV
	PALEOLB	vroeg A: 12 vC – 25 nC	ROMVA
laait B: 16.000 C14 – 8800 vC	MESO	vroeg B: 25 – 70 nC	ROMVB
	MESOV	midden: 70 – 270 nC	ROMM
vroeg: 8800 – 7100 vC	MESOM	midden A: 70 – 150 nC	ROMMA
	MESOL	midden B: 150 – 270 nC	ROMMB
laait: 6450 – 4900 vC	NEO	laait: 270 – 450 nC	ROML
	NEOV	laait A: 270 – 350 nC	ROMLA
vroeg: 5300 – 4200 vC	NEOVA	laait B: 350 – 450 nC	ROMLB
	NEOVV	Middeleeuwen: 450 – 1500 nC	XME
vroeg B: 4900 – 4200 vC	NEOM	vroeg: 450 – 1050 nC	VME
	NEOMA	vroeg A: 450 – 525 nC	VMEA
midden A: 5300 – 3400 vC	NEOMB	vroeg B: 525 – 725 nC	VMEB
	NEOL	vroeg C: 725 – 900 nC	VMEC
midden B: 3400 – 2850 vC	NEOLA	vroeg D: 900 – 1050 nC	VMED
	NEOLB	laait: 1050 – 1500 nC	LME
laait A: 2850 – 2450 vC	BRONS	laait A: 1050 – 1250 nC	LMEA
	BRONSV	laait B: 1250 – 1500 nC	LMEB
vroeg: 2000 – 1800 vC	BRONSM	Nieuwe tijd: 1500 – heden	NTA
	BRONSMB	A: 1500 – 1650 nC	NTB
midden: 1800 – 1100 vC	BRONSL	B: 1650 – 1850 nC	NTC
	BRONSL	C: 1850 - heden	NTX
midden A: 1800 – 1500 vC	IJZ	Onbekend	XXX
	IJZ		
IJzertijd: 800 – 12 vC			

Metaalsoorten		Steensoorten	
Brons	MBR	Barnsteen	SBA
Goud	MAU	Bergkristal	SBE
IJzer	MFE	Diabaas / gabbro / doleriet / dioriet	SDI
Koper	MCU	Gilt	SGI
Lood	PB	Graniet / gneis	SGR
Messing	MME	Jadeiet / nefriet	SJA
Metaal	MXM	Kalk (steen)	SKA
Tin of lood legering	MSN	Leistein	SLE
Zilver	MAG	Marmer	SMA
Organisch	ODB	Oker	SOK
	OMB	Steen	SXX
Bot. menselijk	OMB	Tefriet / basaltlava	STE
Bot. onbekend	OBX	Tuifsteen	STU
Gewel	ODG	Vuursteen	SVU
Hout	ODH	Zandsteen / kwartsiet	SZA
Hout / Houtskool	OPH		
Ivoor	ODI	Onbekend	XXX
Leer / huid / bont	ODL	Niet van toepassing	---
Organisch	ODX		
Organisch, dierlijk	ODX	Glas	GLS
Organisch, menselijk	OMX	Keramiek	KER
Organisch, plantaardig	OPX	Slak	SLAK
Schelp	ODS		
Textiel: katoen / linnen / wol / zijde	OTE		

Verklarende woordenlijst

A-horizont:	Minerale (humeuze) bovengrond. Indien er uitspoeling van materiaal optreedt, heet deze uitspoelingshorizont ook wel de E-horizont.
B-horizont:	Inspoelingshorizont. Een horizont waaraan door inspoeling uit een hoger liggende horticont humus, ijzer of kleibestanddelen zijn toegevoegd
C-horizont:	Een horizont die weinig of niet veranderd is door bodemvorming, de moederbodem. Men kan aannemen dat de bovenliggende, al dan niet door bodemvorming veranderde, horizonen uit soortgelijk materiaal zijn ontstaan.
Eerdgrond:	Gronden met een goed ontwikkelde, donkere, humeuze bovengrond. De donkere bovengrond verschilt duidelijk van kleur met de ondergrond. In de ondergrond heeft geen duidelijke profielontwikkeling plaatsgevonden.
Esdek:	De bovenlaag van een bodem die is ontstaan door een jarenlang gebruik als bouwland. Een esdek is bijvoorbeeld te vinden bij een enkeleergrond.
Gyfla:	Afgestorven organisch materiaal dat bezinkt en bijdraagt tot de veenvorming.
Inhumatiegraf:	Grafkuil voor lijkbegraving (al dan niet in een sarcofaag van hout, lood of steen).

werkelijke jaren	14C y BP	Litho-stratigrafie	Chronostratigrafie	Vegetatie	Archeologische perioden	Cultuurnamen					
- 1500 n Chr.	• 1000	Duinkerke III	Subatlantium		Late Middeleeuwen						
- 1000		Duinkerke II			Karolingische tijd						
- 500		Formatie van Nieuwkoop			Mevoudgische tijd Laat-Romeinse tijd Midden-Romeinse tijd Vroeg-Romeinse tijd						
- 0	Duinkerke I	Late IJzertijd			Zeilen						
- 500	• 3000	Duinkerke 0	Subboreaal	loofbos	Midden IJzertijd						
- 1000					Vroeg IJzertijd						
- 1500	• 4000	Callais IV			Atlantium			Late Bronstijd	Eip		
- 2000								Midden Bronstijd			
- 2500	• 5000	Callais III	Vroeg Bronstijd	Wikkeldraad							
- 3000			Laat-Neolithicum								
- 3500	• 6000	Callais II				Midden-Neolithicum		Vlaardingn	Stad- boek Heerz- boek	Kak- boek	
- 4000											Vroeg-Neolithicum
- 4500	• 8000	Callais I					Mesolithicum	Switser- bant	Middelbberg	Heerz	
- 5000											Vroeg-Neolithicum
- 6000	• 10000	Jongkoudert II							Boreaal	den	Bandceramiek
- 7000											
- 8000	• 12000	Jongkoudert I							Late Dryas (koud)	toendra	Arensburg
- 9000											
- 10000	• 15000	Oudkoudert I							Vroeg Dryas (koe)	toendra	Tjonger
- 11000											
- 12000	• 20000	Oudkoudert I							Plenglacial	geen: pool-woestijn	Hamburg
- 25000											
- 60000	• 150000	Hollern glacial/veel (en stuwelen)							Midden-Paleolithicum		
- 100000											Saalen (ijstijd)
- 200000	• 300000	Vroeg-Paleolithicum									
- 250000											
- 300000	• 400000										
- 400000											

Bron: Es, W.A. van, H. Sarfatij en P.J. Woltering, 1988: Archeologie in Nederland, de rijkdom van het bodemarchief. Amsterdam / Aneerboort

**Bijlage 3: Situatieschets van het plangebied, m.b.t. gevestigde
bedrijfspanen en gesaneerde delen**

